

הלכות תשעה באב סימן תקמט תקנ

כג באר הגולה

כ תוספות שם
הורמב"ן בספר
גרות הקדם

דברים הרעים שארעו (ג) בהם: ב [א] אף-על-גב דקתיב בקרא 'בחדש הרביעי בתשעה לחדש הקקעה העיר', אין מתעניין (ג) (ד) בתשעה בו אלא ביי"ז בו, מפני שאף-על-פי שפראשונה הקקעה בתשעה בו, כיון שפשנה הקקעה ביי"ז בו, תקנו להתענות ביי"ז בו, משום דחרבן בית שני קמיר לן:

תקנו הבהל שיש בין תשעה באב ליתר צומות, ובו ד' סעיפים:

א **הפל תיבים להתענות ארבע צימות הללו (א) ואסור לפרץ גדר: הגה (ב) *מיהו, (ג) עברות ומיעיקות שמצטרות הרבה (ד) *אין להתענות (הגהות מיימיני והמניר פ"ה), ואפלו אין מצטרות אין מחיבות להתענות, (ה) אלא שנגי (ו) להחמיר. ורקא בגי צומות, אכל בתשעה באב מחיבות להשלים (כדלקמן סימן תקנד סעיף ה): ב = צימות הללו חוץ מתשעה באב (ג) (ז) [ב] (ו) מתרים ברחיצה

א רמב"ן בספר תורה
הקדם טור ושאר
פוסקים ב תוספות
בסוף פרק קמא
הפסגות ושאר
פוסקים

שערי תשובה

[א] אף ע"ג דקתיב כ"ו. עין כמ"ו שאין מקדשין להקנה קדם שכת נחמו כ"ו. ואנו נהגין כמ"ו בסימן ח"ו וס"ו בשם הארי"ל ויל לקבש בטובאי ט"ב, וכן בשבתיי ח"ב סימן י"א שיהיה נהג לטעם י"ד קדם, והבאתי בש"ת שם. וכן לקמן סימן תקמ"א כ"ה שכתב לבשר ללכנה כ"ו, ובר"י סימן תקמ"א כ"ו לבשר השקעה הטובה ללכנה כ"ו, וכן ד"ה בשם מהר"ל, אחר שכתב ואכל פ"י בטבת יש לו להתענות בה"ב, וכתב בא"י דקשות ה"י בטבת ע"מ דק"ו להשלים אחר שג"כ. בפליחות ל"ו קמחו "תקנה דתקנה בראשית יתקנה" הוא שג"כ תפ"ס וצ"ל "יתקנה" קפ"א, והוא צ"ש כתוב כי לקחה ט"ד ה' מפלים בק"ו מאתק, ומתרון מלת "בראשית" הוא הק"ו, כמ"ש והשיב [את] אשבו בראשו, ע"ש: [ב] מתרים. עב"ט. ועין בפמ"א ח"ב סימן מט מ"ש להקין קשית הש"י מאי רמ"ז דר"י כ"ו וקפ"ו דברי תוס' א"א דב"ש לעקר, וע"ש שכתב ש"ל שפי' בצנן רמ"ז כ"ו וא"כ בחיצות חסין אכ"ו, וכ"כ האחרונים שבעל"פ נש' חמיר כ"ו, ע"ש. וכן משפ"ץ ח"ב סימן רמ"א בארץ פנה, וכתב מח"ב בשם ורע"א: אינו יכול להתענות בגי צומות חוץ מסי"ב, אין צריך הפרה, ע"ש:

באור הלכה

* הפל תיבים וכו'. תינקת בת י"ב שנים וגו' אחר דחילוק בן י"ג שנה ויום אחד תיבים (התענות) ולא קדם לכן, ואף שלא הביאו שמי שערות תיבים¹⁶ [פ"ג בשם א"ר]: * מיהו עברות ומיעיקות וכו'. עין לקמן בסימן תרפ"ב בה"ה לענין פסגות אסור, והוא הדין לענין כ"ו א"כ צינים אם מצטרות הרבה, ולענינו אפ"ש דחמיר ויח"ד¹⁷, הדין דקבר רעו אפ"ל פל: ישראל להתענות בק"ל הר' צומות, הו' תהו' להו' תענית חובקת, ולא הו' אלא לענין עברות ומיעיקות שהקלו בנהו לכתחלה, וכדמוכח בגמרא דלא הזכיר אלא לענין תשעה באב שמתענות ומשלימות בו. אמנם בקובץ שעל הרמב"ם פ"ב: כמ"ש שראיתי בכתב"קדשו של הא"מ מהר"ז ע"ה ד"ל להקל בנהו אף בשאר תעניות, והכל לפי ראות עינים, עד כאן לשוננו: * אין להתענות. עין באליה רבה בשם מ"ש שיקרעו אחר"כ, ותילה מהא דלקמן סימן תרפ"ו והמצינו בבאור הר"א שם נראה דאין ראיה משם לענינו, וגם לא מצאתי לשתדלתי לשים אחרון שפ"ק דברי האליה רבה פנה:

שלא להתענות בהג' צומות הרשות קנן, פתח הפוסקים דע"כ פ"ב רצו וקבלו צליהן ק"ל: ישראל מדור דור ואסור לפרץ גדר: (ב) מיהו וכו'. דבשעה שרצו וקבלו צליהן להתענות (ב) הקלו לכתחלה צליהן: (ג) עברות ומיעיקות¹⁸ וכו'. ומקפ"א דשבת מקרי משעה שהכר סגור, כדקמ"א לן לענין וסחות, ומכל מקום אפ"ש דאפ"ל לאחר ארבעים יום ליצינת הנלד נמי תהו' לה בק"ל מצב"ת לענין זה אם מרגשת צער, אכל בקציר מהכי נראה דהוא לה ככל הנשים לק"ל דבר, אם לא שמצטרות הרבה¹⁹, ואם מרגשת חלשה, (ג) אין להחמיר בה ק"ל²⁰ [מור וקציעה, ע"י ש]: (ד) אין להתענות²¹. וכל שכן אם הוא חולה שאין בו סכנה, כדאי פ"ט מלהתענות²² (ג) ואסור לו להחמיר על עצמו²³: (ה) אלא שנהגו להחמיר²⁴, ואם הם חלושות, נראה דאין להם להחמיר²⁵, (ז) ומכל מקום אף הצי"ק לאכל לא יתענג עצמו בקשר וכו', וכן כפי מה שצ"ד²⁶, וכן הקטנים שיש להם דעת להתאבל, אף-על-גב שאין מחיבין לחנכס (ה) אפ"ל בן י"ב שנה²⁷ ואפ"ל בתענית שעות, מכל מקום ראוי לתקמ"ו²⁸ שלא יאכלו (ו) וכן כ"ד קיום הגוף²⁹ להם ומים או שאר מאכל פשוט לפי התינוק, כ"י שיתאבלו עם הצבור: ב (ו) מתרים ברחיצה וכו'. דבשעה שרצו וקבלו צליהם לצום בק"ל הארבע תעניות הנ"ל (ו) לא קבלו עליהם שיהיו בחמר תענית-צבור בתשעה באב³⁰, לפי שאין ר"ב הצבור יכולין לעמד בה. (ח) ובעל-נפש החמיר (ט) בכלן כמו בתשעה באב, אלא שאם חל ליל טבילה יקום עונתו³¹, וגם בנעילת הסנדל לא יחמיר משום חובא ואש"לוא, (י) וכן אם חל עש"ה בטבת בערב-שבת אין להחמיר ברחיצה

שער הציון

(ז) אלה וז"א: (ח) רמב"ן. ועין מגד"ק בהם מה שכתב לענין בעל-נפש, ועין פתיחת-שיבה שפסקת עלי: (ט) פוסקים: (ז) כי בראשית ימי עבודת העבד חלוש ביותר ועמו או סוף קל מפסידו כדאי ומפניו גם העצרות, לפיכך הטקל נשכר בלי ספק [שם בנ"ק]: (א) חיי אדם, וכן לענין עברות ומיעיקות שמצטרות הרבה גם-כן אסורות להתענות⁶ [שם]: (ז) אחרונים: (ח) חיי אדם: (ו) מפני ארבהם וחי אדם: (י) פוסקים: (ז) אחרונים. ועין בעשרת-קנים שכתב דע"כ אין נהגין לרחוץ בגי צומות, וכתב פרי-מנחת דב"ק פ"ה ח"ב, אכל בצונן יש לומר דשרי בגי צומות, והוא הדין פניו נד"י ונגליו בתמיון יש לו"ר דשרי: (ט) דהאיך נא מצוי גורות מן עובדי-גוילים, ואם-כן חל צצם החייב על הגי צומות כמו על תשעה באב לפי דברי הרמב"ן, וגם הנ"א כבארו מסכים לדברי הרמב"ן. ועין באליה רבה בשם הש"ל דבעל-נפש צריך להפסיק גם מבעוד יום: (י) ב"ח ואל"ה רבה:

הלכות תשעה באב סימן תקמט תקנ

ביאורים ומוספים

מאכלים, דעת החזו"א (הגר"י קרליץ בשמו, חוט שני שבת ח"ב עמ' שיב) שדינה כמינקת לגבי תעניות. וביאר הגר"י קרליץ (שם) ברעת החזו"א, שגור מניקה לענין זה הוא כל שחלק ניכר מתזונת התינוק הוא חלב אם, ואין צורך שרוב מאכלו יהיה מאמו. וכן כתב בשו"ת אור לציון (שם) שדינה כמינקת. והגר"י קרליץ (חוט שני שבת ח"ב שם אות ב) הוסיף, שאף אם מניקה רק פעם אחת ביום יש להקל בשאר תעניות [חזן מתשעה באב] שאינה צריכה להתענות, כיון שיש לצרף את רעת הסוכרים [ראה לעיל] שכל כ"ד חודש ללידתה נחשבת מינקת לענין תענית. דעת הגר"ה קניבסקי (פסקי שמועות פורים עמ' מז), שאם התענית תגרום שיפסק החלב ולא תוכל להמשיך להניק, מותר לה לשתות.

ואשה בתוך שלשים יום ללידתה אף כשאינה מניקה כלל, מבואר דינה בשו"ע (יריד סי' רסה ס"ד ובט"ז שם ס"ק ט). וראה שעד"צ לקמן סי' תקנד ס"ק יח) שנחשבת יולדת לענין שלשת הצומות שאינה צריכה לצום אף כשאינה מרגישה חולשה. ואף בשעברו שלשים יום מלידתה, אם עדיין מרגישה חולשה מחמת הלידה ולא נתרפאה מלידתה, כתב המחזיק ברכה (קונטרס אחרון סי' תקנד ס"ו) שדינה כיוולדת [אף לגבי תשעה באב].

ובמומניו, שיש לנשים בתחילת הריון כל מיני תופעות הגורמות להן צער, כתב בשו"ת אור לציון (שם) שסתם מעוברת מצטערת היא, יש להקל להן שלא יתענו אפילו בתוך שלשת החודשים הראשונים להריון.

ובענין תופעות בזמן הריון או הנקה שאין בהן צער או חולשה, וכן אשה המקיאה במהלך הריונה, ראה מה שכתבנו להלן (הע' 10-9). ואם יש להקל בזמניו מחמת שהנשים חלושות יותר, ראה מה שכתבנו להלן (הע' 9).

4) וכל זה במעוברות ומניקות, אך סתם נשים ונערות, כתב בשו"ת אור לציון (שם) שפשוט שאין לפוטין מהתענית, ולא מציון שיקלו לנשים או לנערות לומר שהלשות הן, ודין לענין התענית ככל אדם. וכן כתב הגר"ש קמיניצקי (קובץ הלכות בין המצרים פ"א ה"א). וראה מה שהביא בפסקי תשובות (ח"ו עמ' סג), וכן בהליכות שלמה (בין המצרים פי"ג הע' 16 וכן הע' 12). וראה עוד בחוט שני (שבת ח"ב פצ"ג).

[משנ"ב ס"ק ד]

אין להתענות^(ט) וכו', פטור מלקהתענות^(ט) ואסור לו להקמיר על עצמו^(ז).

5) ואף אם בתחילת הצום אינה מצטערת אך משערת שכשתצום תצטער, כתב השו"ע חמד (אסיפת דינים מערכת בין המצרים סי' א אות י) שמוותרת לאכול מיד.

6) ולענין שיעור האכילה לחולה בשלשת הצומות, דעת הגר"י קרליץ (חוט שני שבת ח"ב עמ' רנח) שכיון שהחויב להתענות אינו כולל את החולה, וכלשון השו"ע לקמן (סי' תקנד ס"ז) לענין תשעה באב שבמקום חולי לא גזרו רבנן [ראה בהמשך ההערה בענין תענית שעות], עוד פוסקים שכתבו כן. אינו צריך להקפיד לאכול פחות מבשיעור, ומותר לו לאכול אף יותר מכדי צורכו, ומי"מ לא יתענן באכילתו כדי שיתאבל עם הציבור, וכמו שכתב השו"ע לקמן (שם ס"ה) והמשגיב להלן (ס"ק ה). וראה מה שהבאנו בביה"ל לקמן (סי' תקנד ס"ו ד"ה דבמקום) בשם הרבה פוסקים, שאף בתשעה באב אין החולה צריך לאכול פחות מבשיעור. והמטה אפרים (סי' תרב ס"ב) כתב שמי שעל פי הוראת הרופא אינו מתענה, יאכל בצינעא, וביא בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' א) שכן נוהגים, וכתב מקור מהגמרא להנהיג זה.

המשך במילואים עמוד 6

[משנ"ב ס"ק ג]

צריך להשלים התענית אחר שאכל^(ט) וכו', ואם צריך להתענות יום אחר, צ"ל לקמן סימן תקסח ס"ק א ובק"שנה פ"וה שם^(ט).

10) ולענין אם יאמר 'עננו' בתפילה אחרי שאכל, כתב לקמן (סי' תקסח ס"ק ג) שיכול לאומרו, שכיון שתיקנו חכמים להתענות בו, שייך לומר 'עננו ביום צום התענית הזה' [ובענין דעת השו"ע לקמן (סי' תקסח ס"ג) שבארבע צימות אף היחיד אומר בתפלת שהחית 'עננו', ואין לחוש שמא יאחזנו בולמוס ויאכל בהמשך היום ונמצא שקרן בתפילתו, כיון שמי"מ נקרא 'צום התענית הזה' מחמת תקנת חכמים להתענות בו].

אמנם אם אינו מתענה כלל, כתב הביה"ל לקמן (סי' תקסח ס"א ד"ה בין) שלא יאמר 'עננו'.

11) שם (ס"ק ח) כתב שמי ששכח ואכל בתענית ציבור חייב להשלים התענית, ואינו צריך לצום ביום אחר אם לא שכחנו לכפרה, ושכן הובא במהרי"ל שצויה לאחד להתענות אחר כך לכפרה. ומי שחלש וקשה עליו להתענות יום אחר לכפרה, כתב הכף החיים (כאן, ס"ק ז) שיכול לפדותו על ידי נתינת איזה דבר לעניים וזו תחיה כפרתו.

אמנם מי שאכל במזיד ביום התענית, כתב הכף החיים (שם) שחייב להתענות שני חמישי ושני כדי לתקן את אשר עיוות. ואם הוא חלש וקשה עליו התענית, יתענה תענית אחת ויתן את פדיון שתי התעניות לצדקה לעניים.

סימן תקנ

הבדל שיש בין תשעה באב ליתר צומות

[משנ"ב ס"ק א]

ואסור לפרץ גדרו^(ט).

1) ומי ששכח שהוא יום צום והתחיל לאכול או לשתות, כתב לקמן (סי' תקסח ס"ק ח) שחייב להפסיק מיד כשזוכר, משום שעל כל מה שאוכל ושותה עובר אסור, ולא אומרים הואיל וכבר התחיל לאכול איבד את תעניתו ומותר לו להמשיך, ומעיקר הדין אינו חייב להשלים את הצום ביום אחר, אלא שראוי שיקבל זאת על עצמו בתור כפרה על עונו.

ולענין שטיפת הפה בצום, ראה מה שכתבנו לקמן (סי' תקנד ס"ק ב) וסי' תקסז ס"ק יא).

[משנ"ב ס"ק ג]

עפרות ומיניקות^(ט) וכו', אם לא שמוצטערת הרבה^(ט). ואם מןקשות תלשה, אין להקמיר פה כלל^(ט).

2) ואשה שהיא חוק כ"ד חודש ללידתה אך אינה מניקה את בנה, שלענין דינים מסוימים יש לה דין מינקת [ראה מה ט, א ושו"ע יריד סי' קפט ס"ד], כתב בשו"ת אור לציון (ח"ג פכ"ה תשובה ז) וכן דעת הגר"י אלשיך (הלכות ומנהגי בין המצרים פי"ב הע' 12) והגר"י קרליץ (חוט שני שבת ח"ב עמ' רס) שאם אינה מניקה כלל, אף שהיא בתוך כ"ד חודש ללידתה, צריכה להתענות. ובשו"ת אור לציון (שם) הוסיף, שאף אם היא חלשה מעט אין להקל בזה, אכן דעת הגר"י קרליץ (חוט שני שם) שאם אין הרגשתה ככל המשום, יכולה להקל [ובספר הלכות חג בחג (שם) כתב, שאם היא חלשה, יש למקילים אילנות גדולים להיסמך עליהם]. וראה ברעת תורה שכתב שיוולדת כל כ"ד חודש ללידתה אף שאינה מניקה, דינה לענין תענית כמינקת ואינה צריכה להתענות.

ואשה המניקה את התינוק חלקית, התינוק נזון גם משאר

מילואים הלכות הל' המועד סימן תקמח תקמט

המשך מעמוד 44

טו) את דעת הגרי"א (שם ביאור הגרי"א סי"ב) שבשאר צומות [חץ] מושעה באבן אפילו כשאנינם נדחים, אין בעל ברית וכן חתן ביום חופתו צריכים להתענות כלל, וכתב על כך השע"י (שם) שהאחרונים בסימן תקנט הסכימו שכתענית שאינה דחוייה אין להקל, הוסיף, שמדברי הריטב"א המובאים כאן, שלא אתי רגל דיחיד דחי לאבלות דרבים, מוכח גם כן שלא כדעת הגרי"א. אך סיים השע"י, שבארבעת הצומות כשהם דחויים, לכאורה יש להקל לבעל ברית ולחתן ביום חופתו כדעת הגרי"א, ולענין תענית אסתר יתכן שיש להקל אפילו כשאינה דחוייה, כיון שאינה חובה כל כך כמו שאר ארבעת הצומות, ועל כל פנים לאכול אחר מנחה לכאורה יש להקל.

שכל שבעת ימי המשתה נחשבים כרגל שלו [וכן משמע מדברי הריטב"א המובאים כאן], אמנם בכיחול שם (סי' ד"ה ונדחה) סתם כדעות ששבעת ימי המשתה אינם נחשבים כרגל לענין זה. ובשו"ת שבט הלי (ח"ז סי' ע אות ג) כתב, שסוגיא העלמא כדעות שמחמירות בזה, וכדברי הכיח"ל.

ולענין חתן ביום חופתו האם צריך לצום בארבע התעניות, כתב במשני' לקמן (שם סי' לה) שצריך להתענות ולהשלים התענית בכל ארבעת הצומות כשאנינם דחויים, וכן בסתם תענית ציבור. אכן בארבעת הצומות כשהם דחויים, הביא בשע"י לקמן (סי' תרפ"ט סי' א)

הלכות תשעה באב סימן תקמט תקנ

המשך מעמוד כג

מינתק לצום אם אין מרגישה חולשה מיוחדת [וכאם תגיע למצב שמוותרת לאכול, תאכל].

ולמעשה, לגבי מעוברת, דעת הגרי"א קרליץ [חוט שני שבת חיד עמי רס"א] שבצום י"ז בתמוז שהימים חמים, שלא תחיל לצום, ואינה צריכה לחוש למנהג לצום גם כשאין לה צער הרבה, משום שבזמננו הן הלשות. וכן מובא בספר הליכות שלמה [בין המצרים פט"ז סי"א וארחות הלכה הע' 2] שהגרש"ז איערבך היה רגיל להורות לשואלים [אחדות צום תשעה באב] שמעיקר הדין מעוברת חייבת לצום כשאינה מרגישה חולשה, אך דעה מוסיף, שבזמננו נהגו המורים בארץ ישראל להקל למעוברת שלא להתענות אפילו בתשעה באב, מפני מוג האויר הקשה וחולשת הדורות [ומשמע שהיקל דוקא בצום תשעה באב וי"ז בתמוז שאז הימים חמים].

ולגבי מינתק, דעת הגרי"א קרליץ (שם עמי' רנט) שבזמננו שקרוב הדבר שאם לא תשעה לא יהיה לה חלב לתינוק, אין צריכה להחמיר להתענות [אפילו בתשעה באב]. וכן דעת הגרש"ז איערבך (הליכות שלמה שם דבר הלכה סי' ה-ז) שכל שיש חשש שיתמעט לה החלב עקב הצום, או שמבחינה שיש בחלב אחז שיטוי, תשתה מיד, ואפילו אם אפשר להאכיל את התינוק בתחילתו חלב. כיון שעיקר מוטו הוא חלב אם. וכענין זה כתב הדעת תורה לענין מינתק, שאף כשאין מרגישה כל צער או חולשה, אך התינוק מצטער שאין לו מה ליתוק, שלא תצום. ולמעשה, היה הגרש"ז איערבך מורה [הליכות שלמה שם ארחות הלכה הע' 7] שבזמננו שדברך כלל התענית גורמת חולשה או תופעות אחרות שבחמתן מינתק אינה צריכה לצום [ראה הע' הבאה], ולכן בחודשים הראשונים שלאחר הלידה לא תחמיר להתענות [וכתשובה לשואל אחדות מינתק שעבר תשעה חודשים מהלידה, הורה שכן שכבר עבר זמן רב מהלידה גם אינה חוששת לחולשה מיוחדת, תתענה].

ומעוברת או מינתק שפטורה מעיקר הדין אלא שנוהגת להחמיר כשאינה מצטערת הרבה [וכמו שכתוב ברמ"א], ובאם תתעסק בצורכי הכית תבא לידי צער הרבה, דעת הגרי"א קרליץ (חוט שני שם עמי' רס) שיש לה להתעסק בצורכי הבית ולא להתענות.

10) ומיד כשיש איזה שהוא שינוי בהרגשתן, דעת הגרש"ז איערבך (הליכות שלמה שם דבר הלכה אות ב ו-ה) שאפילו בתשעה באב צריכות לאכול ולשתות כפי הצורך. כמו כן מושבת שמקיא, דעת הגרי"א קרליץ (חוט שני שם) שדינה כחולה ומותר לה לאכול אפילו בתשעה באב וכל שכן בשאר תעניות [אבל אם יש לה רק בחילות, תתענה ככל אדם].

וכשיש חשש שהצום יביא לידי חולשה, נקט הגרש"ז איערבך (נשמת

ומי נחשב חולה שפטור מלהתענות, ראה מה שכתבנו לקמן (סי' תקנד סי' ט-יא) לענין חולה בתשעה באב.

וחולה שיוכל להתענות תענית שעות ולא יזיק לו כלום, האם מחויב דוא להתענות כל זמן שלא מוסיף לו, כתב בשו"ת אבני נור (אורח סי' תקמ) וכן הביא בספר מועדים חמנים (ח"ה סי' שלח) בשם הגרי"א בשם הגרי"א, שאין צריך לצום כלל, כיון שעל חולה לא גורו כלל לצום. ומחמת סברא זו הורה הגרש"ז איערבך (נשמת אברהם מהדו"ב חיד סי' תקנ סי' א) לענין אשה שנודעה שתצום את כל הצומות, ולעת זקנותה לא יוכלה להמשיך לצום, שאינה צריכה להתיר את נדרה, כיון שברור שכונתה היתה רק שלא להקל בתענית, אבל לא היתה כונתה שתצום גם כשהיא דאי פטורה, וכיון שחזל לא גורו על החלשים, אין מצובה כעת כלול ברור שנדרה. וראה לקמן (סי' תקנד סי' טו) שהבאנו דעות הלוקות בזה לענין תשעה באב.

7) מקור דבריו מהחיי אדם [ראה שע"י (סי' ג)], אמנם לגבי חולה בתשעה באב, כתב לקמן (סי' תקנד סי' טו) שהחולה שאין בו סכנה אין כדאי שיהמיר.

ושע"י סי' ג

צָרוּת וּמִיָּקוּת שְׂמִצְעוּת הַרְבֵּה מִיִּזְכֵּן אֲסוּדוֹת לְהִתְעַנּוֹת⁸.

8) אכן מעוברת שמצטערת אך לא הרבה, כתב בשו"ת דברי יצוב (אורח סי' רלא אות ב ד"ה ובלשון הרמ"א) שאין לביהן מנהג ידוע. שכן ממה שכתב הרמ"א בתחילת דבריו שאם מצטערת הרבה אין מתענות, יש לדייק שכשאין מצטערת הרבה יכולות לצום, וממה שכתב בהמשך דבריו שכשאין מצטערת נהגו להחמיר, יש לדייק שכשמצטערת קצת אין מנהג להחמיר, ומכאן שבכאלו נשים אין מנהג לצום אך גם אין איסור לצום. הוסיף, שכן מדיק בדברי הערוך השלחן [ראה הלכות ומנהגי בין המצרים (פ"ב הע' 8) שדיוק כן מפורקים נוספים].

[משני' סי' ה]

אָלֵא שְׂפָהֶיךָ לְהִתְמַיֵּר⁹ וְכו', נִרְאֶה הָאֵין לְהִתְמַיֵּר¹⁰ וְכו', בְּךָ כְּפִי מַה שְׂפָרְדֶּיךָ¹¹ וְכו', שְׂאֵין מִתְקַבֵּין לְשַׁנְּךָ אֶסְלוּ בְּן י"ב שְׁנָהֵי¹² וְכו', רְאוּי לְחַנְּךָ¹³ שְׁלֵא יֵאָכְלוּ בְּךָ בְּיָדֵי קִיּוֹם הַגּוֹף¹⁴.

9) ואפילו בזמננו שהנשים הלשות יותר מדורות קדמים, דעת הגרי"א וואזנר [קובץ מבית לח חייג עמי' י, ושם הע' יב] שאין להקל למעוברת ומינתק בריאה יותר מהמבואר בשו"ע [שרק במרגישה צער וחולשה התייר ובמבואר מדריהם בסי' ג-ד], ורגיל להורות שתתחיל לצום, ואם אחר כך יהיה צורך לאכול, מותרת לאכול. וכן היה מורה החזו"א [קרא עלי' מועד פ"א הערות הגרי"א קטבסקי אות א] למעוברת או

מילואים הלכות תשעה באב כימן תקמט תקנ המשך מעמוד קודם

מאידך, בשו"ת דברי מלכאל (ח"ה סי' קל) כתב שלענין תשעה באב כיון שיש סוכרים שעיקר התענית הוא בעשרה באב, ואי שקטן שהגדיל באותו יום חייב לצום, וגם לגבי צום שבעה עשר בתמוז, דעתו שיש להסתפק שהצום כיום ראשון אינו תשלומין, אלא שבשנים שהצום היה אמור לחול בשבת, עיקר תקנת הצום היתה ליום זה, ולכן מן שהגדיל באותו יום חייב לצום, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' עב אות ב' ח"ו סי' ע) לגבי תשעה באב, שתקנת התענית בשנה כזו היא כיום ראשון, ולכן מן שהגדיל ביום זה חייב להתענות. דעת הגר"ש אלישיב (הלכות חג בחג הלכות ומנהגי בין המצרים פ"ח הע' 9) שאפילו אם נאמר שהצום כיום ראשון הוא תשלומין ליום הקודם, מימ' כיון שכל הציבור מתענים כיום ראשון והוא כבר גדול ביום זה, אסור לו לפרוש מן הציבור בתעניתו, אלא אם כן הוא כחוש וחלוש, שאו בצירוף דעת הפוסקים (המובאים לעיל) שמקילים שאינו חייב לצום, ובצירוף זה שצום נדחה הוא קל יותר, יש להקל לו. וראה עוד בספר הלכות חג בחג (שם).

16) אמנם במשני' לקמן (סי' תרט"ו סי' יג) כתב בשם המג"א ושאר אחרונים (ראה שעה"צ שם (סי' יד)), שכתב י"ב וכן י"ג שאין להם שתי שערות, אין צריכים להתענות בתענית שחן רק מדרבנן, וכשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' קכב) כתב שכותת הפמי"ג המובא בבבלי' היא שחייבים על פי המנהג, אבל על פי דין פטורים, וכמו שכתב המג"א (סי' תרט"ו סי' ג). וסיים, שלכן רק אם הוא מאד בריא יעשה כהפמי"ג, אבל אי אפשר להדיחו כלל.

ובאופן אחר אפשר לומר (וכן כתב לדינא הח"י אדם כלל סו סוף סי' א), שלקמן מדובר כשברקו ולא מצאו להם שערות, ולכן בתענית שחן התורה חייבים להתענות, כי חוששים שמא היו להם ושור, מה שאין כן בתענית מדרבנן שאין חוששין לכך. אבל כאן מדובר כשלא ברקו אם יש להם, ולכן כתב שחייבים להתענות, אף על פי שלא ידוע שהביאו שתי שערות (הגר"ש וולדברג) (בשו"ת שבט הלוי (שם) כתב שמסתמי' הדברים לא משמע כן).

[ביה"ל ד"ה מיהו]

17) לעניני' אפ"ש דחמד ית"י.

17) אך לענין מי שנחלה בכיהו מאור עיניו, כתב הדעת תורה (סי' תקמט סי' ב) שוראי יש להקל שלא יתענה, כיון שאם יתענה יש בזה סכנה לעיניו. הוסיף, שכמו כן פשוט להקל בכל כאב עינים באופן שיש בו חשש סכנה לעיניו.

ותענית שנדחית, כתב השו"ת חמד (פאת השדה מערכת בין המצרים סי' א אות יג) שהיא קלה יותר מחענית אסתר, ושכן הסכים המהרש"ם (ולפיכך בתענית שנדחית דאי יש להקל לכאובי עינים אם מצטערין הרכה, כמו שכתב הרמ"א לענין תענית אסתר, ולתלמידי חכמים יש להקל בכאב עינים אפילו בלא מצטער הרבה, לפי שהתענית מויקה לו וגורם ביטול תורה, וראה שם כיצד ינהגו לענין פירעון התענית).

[משנ"ב סי' ו]

18) קת"ש ב"ב (18) וכו', אלא שאם קל ליל טבילה קנים עתה (19).

18) אך לגבי עישון טיטון (טבק), כתב לקמן (סי' תקנה סי' ח) שאין לעשן בכל הארבע תענות. וראה שם שאפשר להקל בזה למי שדחוק ומרגיל בכך ביותר.

19) ויש ללמוד מזה, שאם חל ליל הצום במצוי שבת, שלא יחמיר להתחיל תעניתו מהלילה, שהרי בכך יבטל את מצות מלה מלכה שהיובה מדין הגמרא תפסק בשו"ע (הלכות ומנהגי בין המצרים פ"א הע' 8).

אברהם מהדו"ב וי"ד סי' קצ"ד סי' יג) שלדעת השו"ת אגרות משה (י"ד ח"ב סי' עז) הסובר שיש איסור לזון לידה, מחמת סכנה לזולת (אם לא במקום שלדעת הרופאים יש סכנה לחכות ללידה בומת). יחבן שיש להתיר למעוברת שלא לצום (אפילו בתשעה באב) ואפילו בחודש התשיעי להריונה, כיון שהצום עלול להביאה לידה סכנה. מאידך, דעתו שלו (הלכות שלמה שם ארחות הלכה הע' 1) שקשה לקבוע שיש איסור בזיוו לידה [אך כמובן כשאין בזה צורך אין לעשות זאת], ולכן לא היקל כל כך בזה.

ומינקת שמחמת הצום יתמעט חלב, ראה מה שכתבנו בה"ע הקדמת.

11) ומינקת שאוכלת בשאר הצמות, מבואר בשו"ע לקמן (סי' תקנ"ד סי' ד) שלא תאכל אלא כפי הצורך לקיום הולד (ולא כפי הצורך לה ענינה).

12) ומה שנופוץ בבמה מקומות שמרגילים את הקטן להתענות ולהשלים בשלושת הצמות הסמוכים לעת הדיוו כר מצוה, כתב בספר הליכות שלמה (תענית פ"ג דבר הלכה אות ו ארחות הלכה הע' 11) שדעת הגר"ש איערברך לא היתה נחמה מזה, ואמר שאין לזה מקור כלל ואין לזה תוקף של מנהג, והורה אף למי שנהגו כך בבית אבותיו, שלא ירגילו להתענות, (הוסיף, שדי בנה שמאחרים את אכילתו בכמה שעות).

13) ומאיוה גיל נחשב הקטן שיש לו דעת להתאבל שאו ראוי להנכו בכך, בקצור שליה (מסכת תענית [תשי"ד] עמ' רא) כתב על דבר המג"א (שהם המקור לדברי המשנים) שהיינו מגיל עשר שנים, או בעתים שלומדים היטב (אף בפרות מעשר שנים). שאז מסתבר שיש בהם דעת להתאבל על ירושלים, וכעין זה דעת הגר"ש קרליץ (קרא עלי מועד פ"ח סי' ו) לענין המבואר בדברי המשנים לקמן (סי' תקנ"א סי' ע) שאין לתת לתינוק שיש בו דעת להתאבל לשתות את כוס ההבדלה, שילד שמכין גמרא עם תס' מן הסתם יודע להתאבל על ירושלים, ולענין האיסור לגדולים לספר את הקטנים בימי בין המצרים (ראה שו"ע לקמן סי' תקנ"א סי' ד), ביאר המשנים שם (סי' פ"א) שאחרי הטעמים לכך הוא משום חינוך הקטנים, וכתב בשעה"צ שם (סי' צ"א) שגיל החינוך הוא שש שנים (ואם כן משמע שמגיל זה יש בקטן דעת להתאבל). מאידך, דעת הגר"ש קניבסקי (ארחות רבנו ח"ב עמ' קל"ה) שאפשר לתת לקטן עד גיל י"ג לשתות את מין ההבדלה, וביאר זאת הגר"ש קניבסקי (קרא עלי מועד שם) שבמונחי' גם בגיל שלש עשרה עדיין אין יודעים להתאבל על ירושלים, וראה מה שכתבנו לקמן (סי' תקנ"א סי' ע).

14) ולמעשה הביא הגר"ש איערברך (הלכות שלמה תענית פ"ג ארחות הלכה הע' 10) שהיום לא נהגו להאכיל את הקטנים רק לחם ומים, אלא מאכילים אותם ברכב (וכבר הביא מנהג זה הדעת תורה בשם הכרמי יוסף (סי' תקמט סי' א)).

[ביה"ל ד"ה הכל חייבים]

15) להקצות (15) וכו', ואף שלא הביאו שתי קצרות ח"ב (16).

16) ובצום שנדחת, והגדיל הקטן באותו יום, כגון צום י"ז בתמוז שחל בשבת ונדחה ליום ראשון וכיום זה הגדיל הקטן, כתב בשו"ת אבני נור (א"ח סי' תכו) שאינו מתענה, כיון שהתענית ביום ראשון היא תשלומין לתענית שדחתה צריכה להיות בשבת, ומאחר שאינו חייב בעיקר התענית אינו חייב בתשלומיה, וכן כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' שס"ט) לגבי קטן שהגדיל בעשרה באב שחל ביום ראשון, שמעיקר הדין הוא פטור מלהתענות, אך הוסיף שמימ' כיון שהיה חייב להתענות עוד קודם שהגדיל מחמת דין חינוך [כן דעתו, אכן מסתימת דברי המשנים (כאן סי' ד) משמע שאין דין חינוך בתעניתו, אין לפוטרו (וראה להלן) מה שנקט בשו"ת שבט הלוי ברעת המהרש"ם].

